

УДК 334.012.64

Збарський В. К., д.е.н., професор, ©

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Липов'як-Мелкозьорова А. І., викладач,

Київський коледж ВНЗ «Університет сучасних знань»

ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗМІРІВ МАЛИХ СІЛЬСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ

Розглянуто алгоритм оптимізації розмірів малих підприємств за видами економічної діяльності у сільських поселеннях. Встановлено, що він припускає визначення раціональної спеціалізації завдяки максимально можливого використання виробничої й соціальної інфраструктури; припустимих меж для підтримки життєво необхідного мінімуму виробництва продукції; розробку системи землеробства для адаптації сільськогосподарського виробництва особистих селянських господарств до мінливих масштабів діяльності й реалізації можливостей її забезпечення необхідними ресурсами; отримання, по можливості, у самому господарстві продуктів глибокої переробки; скорочення або ліквідація безперспективних і збиткових виробництв, розширення вигідних видів несільськогосподарської діяльності; створення, диверсифікація й розвиток нових видів діяльності, складові частини яких здатні забезпечити особистому селянському господарству фінансову стійкість при будь-якій, навіть досить несприятливій кон'юктурі ринку.

Обґрунтовано, що оптимальний розмір підприємства – це не завжди середній розмір. Критерії оптимізації існують як для великих, так і для середніх або малих підприємств. У зв'язку із цим оптимізація розмірів вітчизняних підприємств не припускає їхнє розукрупнення. Оптимізація відбувається в результаті взаємодії підприємств різних розмірів і повинна об'єктивно опиратися на гармонічну комбінацію капіталу-власності й капіталу-функції.

Ключові слова: оптимізація, оптимальний розмір, критерії оптимізації, вид діяльності, мале підприємство, підприємництво, особисте селянське господарство.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного малого підприємництва – це процес систематичних динамічних перетворень для забезпечення сталого інноваційного розвитку. Нагальною проблемою інноваційного розвитку суб'єктів малого підприємництва є оптимізації їх розмірів. Це пояснюється, з одного боку, множиною багаторівневих цілей об'єктів і суб'єктів управління даним сектором економіки, які повинні мати високий рівень узгодженості, а з іншого, – складністю їх гармонізації.

Дослідження генезису малого підприємництва на селі вимагає, насамперед, розгляду суті термінів “мале підприємство” та “мале підприємництво”, критеріїв віднесення підприємств до малих.

Світова економіка вже виробила певні підходи до розподілу підприємств за їх розмірами, проте на сьогодні ще немає єдиного методологічного підходу, за допомогою якого можна було б повною мірою та однозначно охарактеризувати поняття “малі підприємства”. Застосування тих або інших підходів й методів обґрунтування розмірів і спеціалізації діяльності малих підприємств залежить від зовнішніх умов їх функціонування (попиту на продукцію/ послуги, системи закупівельних цін, існуючої системи оподаткування, дотацій, процентних ставок за кредит та ін.); наявних внутрішніх ресурсів (земельних, трудових, фінансових, технічних) і факторів виробництва (технологій виробництва, урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, собівартості продукції, організації праці та ін.) [1; 9; 10].

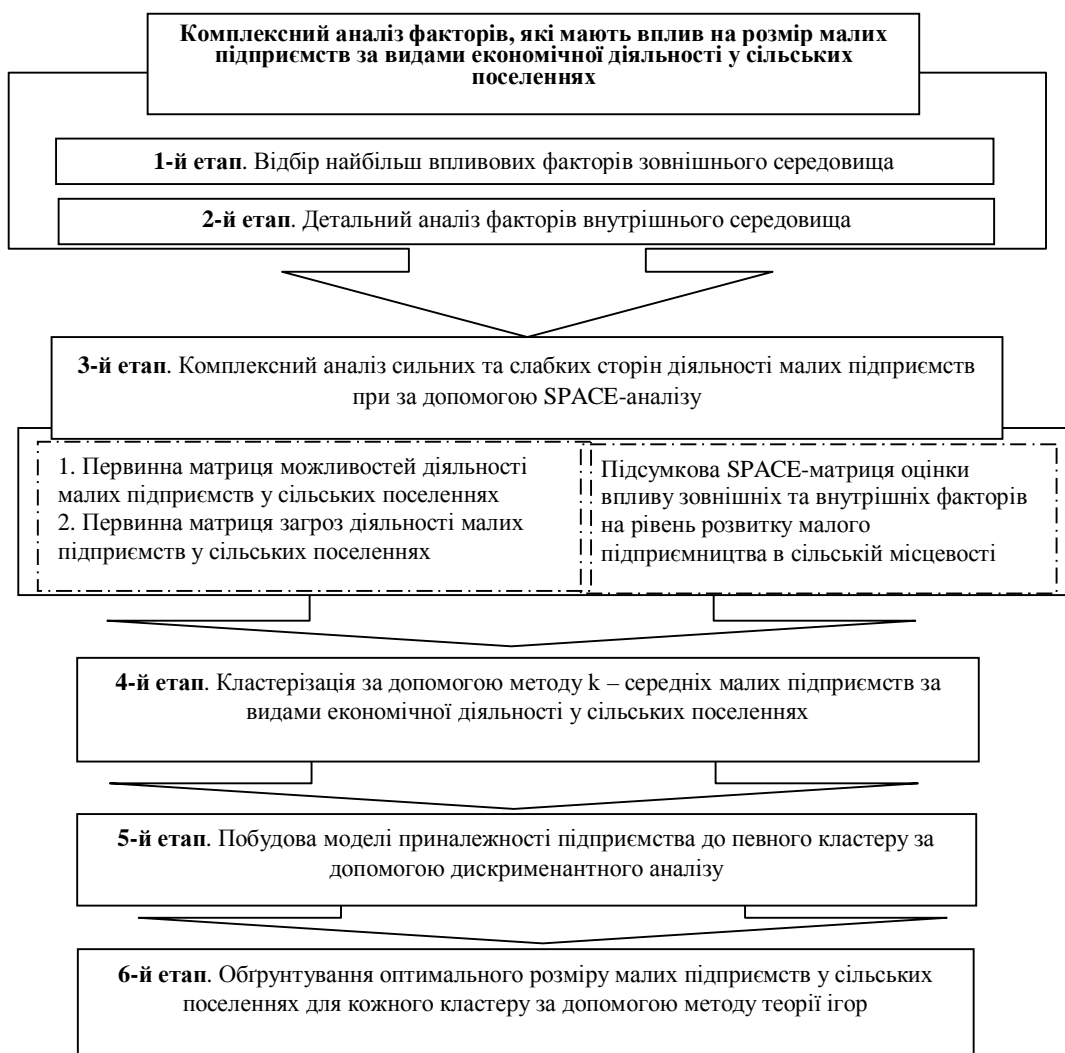
Вагомий внесок у дослідження й аналіз суті, критеріїв та розмірів суб'єктів малого підприємництва зробили такі зарубіжні вчені: Р. Кантільон, А. Сміт, Ж. Б. Сей, М. Вебер, Д. Кейнс, Д. Макклелланд, дані питання висвітлено в працях вітчизняних науковців: В. П. Горьового, К. М. Ляпіної, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Маліка, О. М. Онищенко, Р. П. Саблука.

Власні дослідження. При формуванні концептуальних елементів оптимізації розмірів малих форм господарювання в сільських поселеннях в системі АПК Черкащини, ми враховували такі відмітні особливості даного організаційно-економічного укладу регіону:

- приналежність до малого сільського підприємництва;
- високу соціально-економічну мотивацію фермерів і власників особистих селянських господарств до праці на землі;
- повну економічну і юридичну відповідальність за результати своєї праці;
- самостійність у забезпеченні виробничими ресурсами і реалізації виробленої продукції;
- обмежене використання найманої праці ((рис. 1) [1;6]).

Крім того, алгоритм оптимізації розмірів малих підприємств за видами економічної діяльності у сільських поселеннях припускає визначення раціональної спеціалізації завдяки максимально можливого використання виробничої й соціальної інфраструктури; припустимих меж для підтримки життєво необхідного мінімуму виробництва продукції; розробку системи землеробства для адаптації сільськогосподарського виробництва особистих селянських господарств до мінливих масштабів діяльності й реалізації можливостей її забезпечення необхідними ресурсами; отримання, по можливості, у самому господарстві продуктів глибокої переробки; скорочення або ліквідація безперспективних і збиткових виробництв, розширення вигідних видів несільськогосподарської діяльності; створення, диверсифікація й розвиток нових видів діяльності, складові частини яких здатні забезпечити

особистому селянському господарству фінансову стійкість при будь-якій, навіть досить несприятливій кон'юктурі ринку.

Рис. 1. Послідовність етапів оптимізації розмірів малих підприємств за видами економічної діяльності у сільських поселеннях регіону

Як видно з схеми, наведеної на рис. 1, в основі запропонованого методичного підходу щодо оптимізації розмірів малих підприємств за видами економічної діяльності лежать етапи комплексного аналізу факторів, які мають найбільший вплив на розмір малих підприємств у сільських поселеннях та проведення кластеризації за допомогою методу k – середніх цих підприємств.

Побудова моделі визначення приналежності малих підприємств у сільських поселеннях до певного кластеру пропонується здійснювати за допомогою дискримінантного аналізу [6; 9].

Для проведення кластеризації малих підприємств в сільських поселеннях Черкаської області обґрунтовано перелік часткових показників, за якими і здійснювався кластерний аналіз (табл.1).

Таблиця 1

Система показників, що мають вплив на спеціалізацію та напрямки розвитку малих підприємств в сільських поселеннях

Показники	Умовні позначення показників
Асортимент: кількість товарних позицій	(П ₁)
Максимальна кількість варіантів кожної товарної позиції	(П ₂)
Урожайність зернових, ц/га	(П ₃)
Частка нових видів продукції / послуг у асортименті, %	(П ₄)
Урожайність картоплі, ц/га	(П ₅)
Обсяги продаж продукції / наданих послуг за напрямками діяльності	(П ₆)
Урожайність овочів, ц/га	(П ₇)
Витрати основного виду діяльності на 1 га с.-г. угідь, грн.	(П ₈)
Середньомісячна зарплата працівників підприємств, грн.	(П ₉)
Кількість додаткових послуг, які надаються споживачам	(П ₁₀)
Урожайність соняшнику, ц/га	(П ₁₁)
Вартість валової продукції / наданих послуг, тис. грн.	(П ₁₂)
Площа сільгоспугідь, га	(П ₁₃)
Удій молока на 1 корову, кг	(П ₁₄)
Витрати на всі види діяльності, тис. грн	(П ₁₅)

Сутність використаного методу є те, що для визначення кластероутворюючих показників, які виступають центром тяжіння однорідних малих підприємств в сільських поселеннях, використана ітеративна процедура k-середніх, за результатами якої малі підприємства Черкаської області були розділені на три кластери.

Перший кластер – "мікропідприємства" (255 підприємств), об'єднав в своєму складі здебільшого особисті селянські господарства (ОСГ), для яких характерна низька зайнятих (в основному членів однієї сім'ї), площа сільськогосподарських угідь в них коливається в середньому від 0,11 до 1,00 га. У порівнянні з підприємствами інших кластерів і, відповідно, з обсягом реалізованої продукції (наданих послуг), підприємства цього кластеру, вирізняються найменш розвинутою техніко-економічною базою виробництва і сферою обслуговування, низьким рівнем доходів працівників. У структурі земельного фонду цих формувань, найбільшу частку складають землі сільськогосподарського призначення, що й визначає специфіку їх господарської діяльності.

До складу другого кластера – "дрібні підприємства" – увійшли підприємства з розмірами сільськогосподарських угідь в межах від 1,01 до 25,00 га, відносно розвинутою техніко-економічною базою виробництва і сферою

обслуговування, середнім рівнем доходів працівників (переважно великі ОСГ і малі фермерські господарства з кількістю найманих працівників до 10 осіб), що дозволяє говорити про переважання фінансово стійких сільських підприємств з незначними територіальними ресурсами і відносно низькою часткою земель сільськогосподарського призначення (84 підприємства).

Третій кластер – "малі підприємства" (43 підприємства), які характеризуються значними земельними ресурсами (25,1–100 га) і високим трудовим потенціалом порівняно з іншими малими підприємствами в сільських поселеннях регіону (до 50 осіб). Кластер об'єднує в собі підприємства, для яких характерні більш розвинена економічна складова і сфера обслуговування, більш високий рівень доходів працівників.

За допомогою SPACE-аналізу виявлені та узагальнені "сильні" і "слабкі сторони" по кожній з розглянутих груп чинників (потенціалів) малих підприємств (ресурсний, трудовий, інфраструктурний, економічний, фінансовий потенціали, тощо) в сільській місцевості.

Використання цього підходу дозволяє запропонувати варіанти розвитку, спрямованих на використання виявлених переваг або усунення недоліків, які можуть бути характерні для конкретного малого підприємства в сільському поселенні в залежності від наявних потенціалів і ресурсів. Мінімальні, максимальні і середні значення по кластероутворюючих показниках сукупності малих підприємств в сільських поселеннях Черкаської області, відповідних трьом виявленим в процесі аналізу кластерам, наведені в табл. 2.

Результати проведеної кластеризації довели, що підприємства, які належать до першого кластеру займаються виробництвом в основному плодоовочевої продукції, зокрема овочів і баштанних культур (80% від загальних обсягів виробництва регіону), плодів, ягід, винограду – практично 100%. Виробництвом плодоовочевої продукції займаються переважно одноосібні селянські господарства, фонд споживання овочів, баштанних культур їхнього виробництва склав 75,6 % (210,8 тис. тонн) від рівня їх виробництва, плодів, ягід, винограду – 68,1 % (33,4 тис. тонн). Другим видом спеціалізації малих селянських підприємств цього кластеру є молочне скотарство. За статистичними даними в області існує 22 підприємства молочної промисловості, які територіально розміщені рівномірно і можуть забезпечувати раціональну переробку сировини. Споживання молока становило в 2011 р. 322 тис. тонн, (42,3%) від рівня його виробництва (761,8 тис. тонн). Тваринництво цих підприємств має молочно-м'ясний напрям розвитку, їх частка у виробництві сільськогосподарської продукції складала 17,6% (17,8% продукції рослинництва і 17,3% продукції тваринництва), взагалі ними вироблялося 20,8% продовольчої продукції. Основними куцями переробної промисловості, які обслуговують підприємства кластерів, є Смілянський, Канівський, Городищенський, Кам'янський, Корсунь-Шевченківський, Чигиринський агропродовольчі центри та ряд пунктів переробки продовольчої продукції.

Таблиця 2

Мінімальні, максимальні і середні значення малих підприємств в сільських поселеннях Черкаської області за кластероутворюючими показниками (2011 р.)

Показник	Кластер (включають райони і міста)								
	перший			перший			перший		
	min	max	серед-не	min	max	серед-не	min	max	серед-не
Чисельність працюючих, осіб	1,1 Драбівський	3,4 К.-Шевченківський	2,2	3,1 Маньківський	9,2 Городищенський	6,2	11,7 Уманський	20,4 м.Ватутіне	16,1
Площа с.-г. угідь, га	0,15 Тальнівський	0,65 Шполянський	0,4	1,6 Жашківський	6,2 Кам'янський	3,9	6,7 Канівський	55,2 Смілянський	31
Обсяги реалізації за напрямками діяльності, тис.грн.	15 Драбівський	39 м. Ірклів	27	20 Монастирищенський	93 Чигиринський	56,5	35 Звенигородський	198 Черкаський	116,5
Середньо-місячна зарплата зайнятих на МП, грн.	659 Лисянський	2949 Христинівський	1804	1920 Катеринопільський	5530 Чорнобаївський	3725	2590 Канівський	10450 Золотоніський	6520

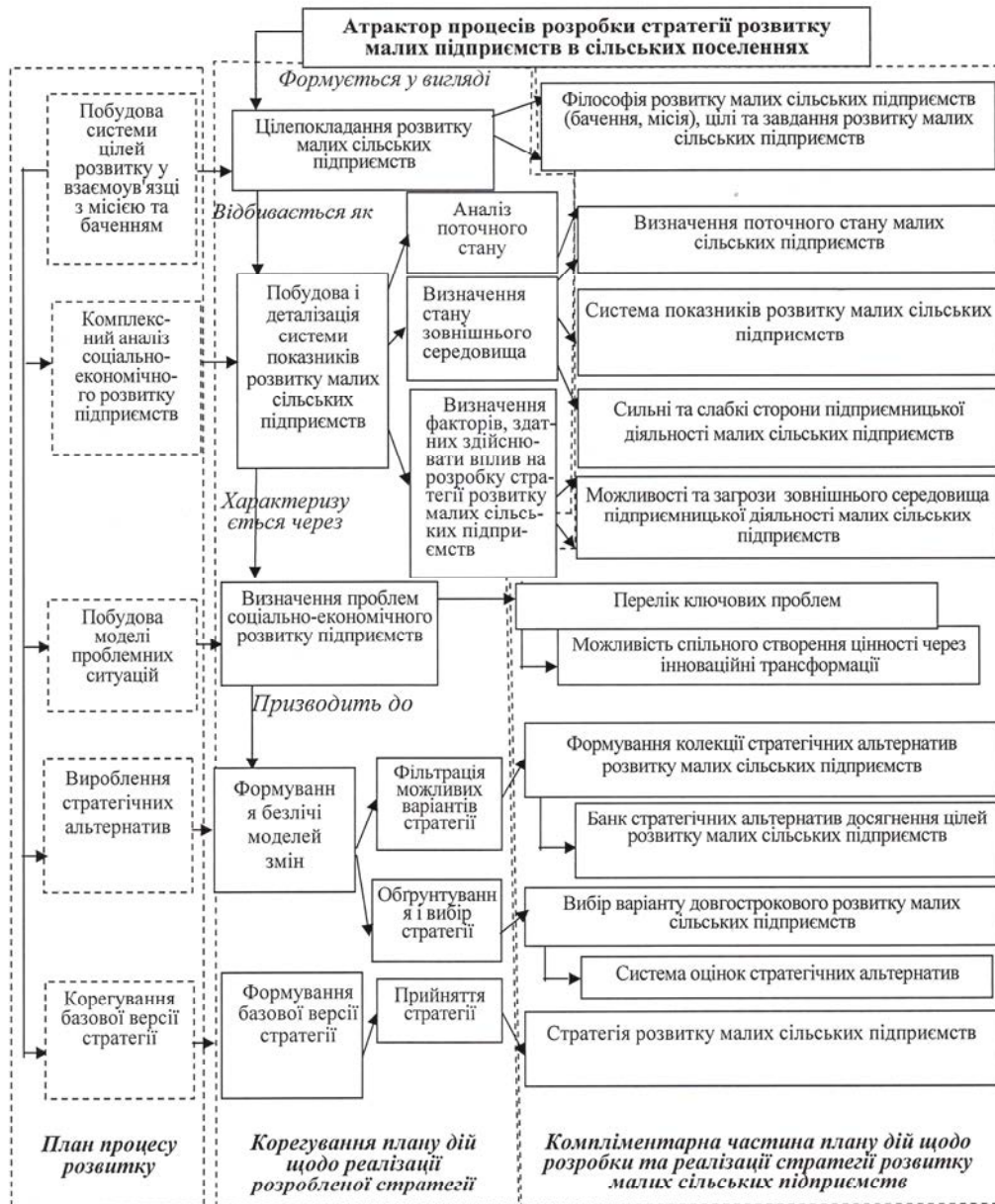
Підприємства, які належать до другого кластеру, сконцентровані в семи адміністративних районах – двох спеціалізованих зерновиробничих районах: Північно-Східному (Лівобережному) (Драбівський, Чорнобаївський, Золотоніський райони) і Західному (Уманський, Тальнівський, Жашківський, Маньківський райони), частка яких у виробництві зернових становила 24,4% та

23,4% відповідно. Другим видом спеціалізації підприємств другого кластеру є виробництво цукрових буряків, цим видом діяльності займаються фермерські підприємства, розташовані на території двох бурякосійних ареалів, частка яких у виробництві цукрових буряків складає майже 60%. До них належить Східний (Лівобережний) ареал, який об'єднує Чорнобаївський, Золотоніський, Драбівський адміністративні райони, та Північно-Західний, до якого входять Жашківський, Лисянський, Звенигородський, Тальнівський адміністративні райони. Концентрація посівів цукрового буряку двох бурякосійних ареалів складає 7,3%. Переробкою цукрових буряків займаються 24 підприємства цукрової промисловості. При чому, попит на цукор на внутрішньому ринку області станом на 1.01.2012 р. склався на рівні 42,7 тис. тонн, на 42,6 % від рівня його виробництва. На території району знаходиться Золотоніський, Чорнобаївський агропродовольчі кущі. Основними центрами переробної промисловості тут є: Драбівський, Ірклівський. Виділяється також цілий ряд продовольчих пунктів, в яких знаходиться 1-2 переробних підприємства чи цехи [2].

Підприємства третього кластеру територіально сконцентровані передусім в обласному центрі і в містах обласного підпорядкування – Черкасах (25,5% обсягу виробництва промислово-переробленої продовольчої продукції), Умані (6,0 %), Ватутіне (4,6 %), Золотоніському (7,0%), Смілянському (5,7%), Звенигородському (5,5%) районах. Таке розміщення пояснюється специфікою їх діяльності: підприємницько-посередницькою діяльністю, пов'язаною з переробкою виробленої в інших особистих господарствах сільськогосподарської продукції (молока, картоплі, овочів, соняшнику та ін.). Спеціалізацією переробних підприємств Черкаської області: маслосироробне і молочне, цукрове, плодоовочеве, хлібопекарське переробне виробництво. До головних центрів промислової переробки м'яса належать Черкаси, Золотоноша, Сміла, Умань, Христинівка, Катеринопіль, Ватутіне. Рівень споживання м'яса та м'ясної продукції в 2010 р. складав 47,6% від рівня його виробництва (121,5 тис. тонн). Частка підприємств третього кластеру розташована в Приміському агропродовольчому районі і охоплює територію Черкаського району та м. Черкаси, де добре розвинене сільське господарство (овочівництво, картоплярство, м'ясо-молочне скотарство – 14,7% продукції) і харчова промисловість (30,7 %). На території району розміщений Черкаський агропродовольчий вузол, що включає обласний центр – м. Черкаси та невеликі агропродовольчі пункти: Мошни, Руська Поляна, Ірдинь [3].

На підставі проведеного комплексного аналізу можливих напрямків розвитку малих підприємств у сільських поселеннях регіону, запропонована типова модель розробки стратегії їх соціально-економічного розвитку, яка розкриває зміст етапів процесу вибору стратегії розвитку: планування процесу розробки, комплексний аналіз соціально-економічного розвитку малих підприємств у сільських поселеннях, цілеполягання розвитку малих підприємств у сільських поселеннях, вироблення стратегічних альтернатив, розробка і прийняття стратегії розвитку малого підприємства. Дана модель може бути покладена в основу методичного та

організаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування щодо формування перспективних документів стратегічного характеру (рис. 2).

Рис. 2. Типова модель процесу розробки та прийняття стратегії соціально-економічного розвитку малих підприємств в сільських поселеннях

де $x_1 \dots x_m$ – показники результатів виробничо-господарської діяльності малих підприємств.

У запропонованій моделі викладена вся технологічна послідовність ходу розробки та прийняття стратегії розвитку малого сільського підприємства, вибудована логіка і детально розкрито зміст п'яти послідовних етапів стратегічного планування їх розвитку.

Аналіз отриманих даних у таблицях дозволяє з'ясувати кількість і склад об'єктів (малих підприємств), які входять до кожного з трьох кластерів.

За результатами проведеної кластеризації було отримано 3 кластери: до складу яких входять об'єкти з високими економічними показниками (кластер "А"), середніми економічними показниками (кластер "В") і низькими показниками (кластер "С").

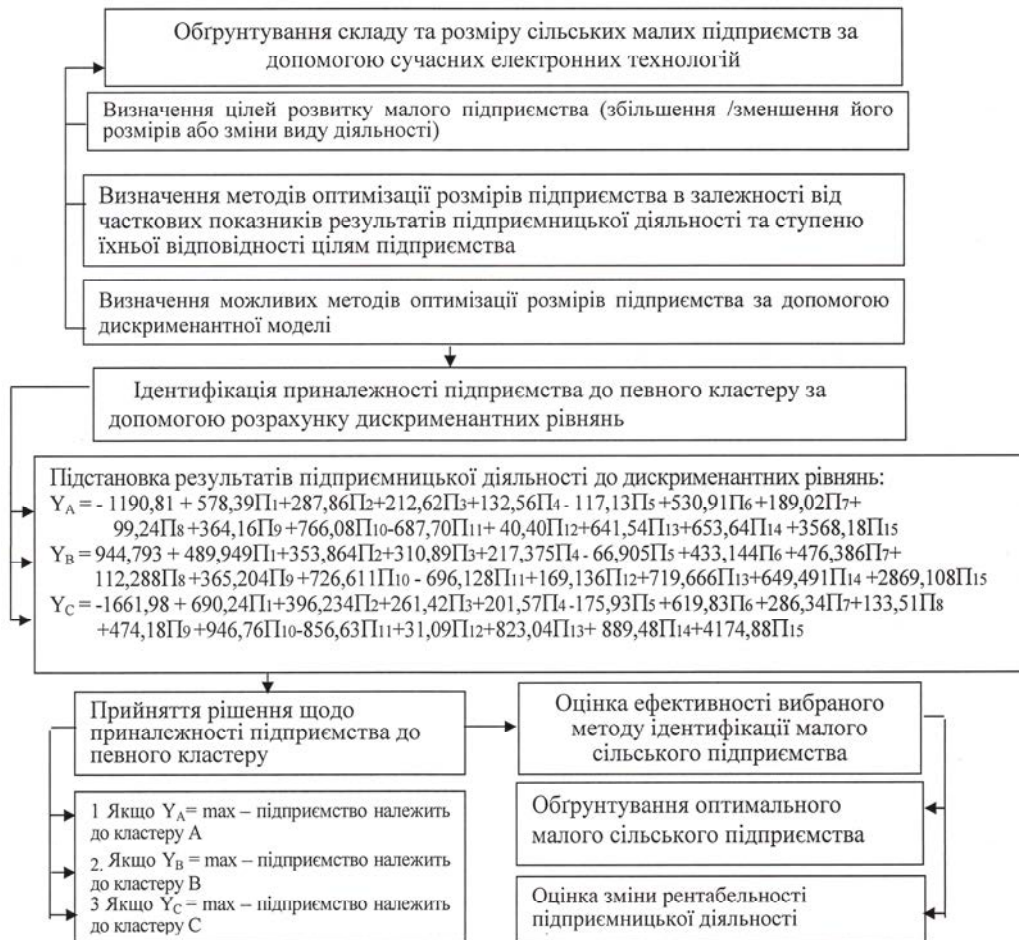
Дискримінантний аналіз (п'ятий етап) виконується на підставі використання результатів попередньо проведеної кластеризації. Відповідно до цього кожному об'єкту (малому підприємству) присвоюється найменування того кластеру, до якого він потрапив за результатами кластеризації. Наприклад, підприємства № 1, 8, 10, 11, 16, 17 відносяться до кластеру А, підприємства № 3, 6, 7, 13 – до кластеру В і т.д. Дискримінантний аналіз здійснювався за допомогою пакету прикладних програм „STATISTIKA 6”, інструментарій якого дозволяє ідентифікувати об'єкти з метою віднесення їх за визнаними найбільш впливовими факторами до існуючих кластерів і подальшого визначення їх розміру (етап 6). Дискримінантна функція описується рівнянням за формулою:

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_mx_m \quad (3.1)$$

Ідентифікація кожного наступного об'єкту щодо приналежності до певного кластеру здійснюється шляхом розрахунку значення кожної з трьох отриманих дискримінантних функцій і знаходження їх максимального значення ($\max y_i$), де i – порядковий номер кластеру. Тобто, досліджуване підприємство слід віднести до того кластеру, в якому отримане значення цільової функції за частковими показниками є максимальним.

Обґрунтування приналежності будь-якого з досліджуваних малих підприємств до одного з трьох кластерів за допомогою отриманої дискримінантної моделі на підставі часткових показників, наведені на рис. 3.

Зовнішнє середовище має великий вплив на оптимізацію розміру окремого підприємства. Залежно від характеру зовнішнього середовища (статичного, динамічного, простого або складного) змінюється структура організації (від бюрократичної до децентралізованої), а також оптимальний масштаб і діапазон його можливої зміни. Оптимальний розмір підприємства – це не завжди середній розмір.

Рис.3. Модель ідентифікації малого сільського підприємства

Критерії оптимізації існують як для великих, так і для середніх або малих підприємств. У зв'язку із цим оптимізація розмірів вітчизняних підприємств не припускає їхнє розукрупнення. Оптимізація відбувається в результаті взаємодії підприємств різних розмірів і повинна об'єктивно опиратися на гармонічну комбінацію капіталу-власності й капіталу-функції [2]. Однак у процесі приватизації не завжди ця відповідність досягалася, особливо в секторі великого виробництва. Це підтверджує способи приватизації. Якщо для малих і середніх підприємства переважали викупи, аукціони й ін., що носило інвестиційний характер стосовно виробництва, то для великого виробництва – ваучерне акціонування, що не мало інвестиційного характеру й не дало ефективного власника [3].

Для складання матриці визначимо функції цілі для підприємств кожного кластеру та по кожному виду діяльності за допомогою побудови кореляційних залежностей обсягів збуту /відповідно, виробництва, від часткових показників результатів підприємницької діяльності за окремими її напрямками. Результати

представлені у вигляді матриці, де розглядаються три можливі стратегії підприємства і чотири можливі стратегії споживачів.

На підставі стратегічної матриці визначено оптимальні обсяги виробництва/збуту за видами діяльності малих підприємств, розташованих в селищі Червоній Слободі (кластер А) (Черкаський район), Залевки району (кластер С) (Смілянський район) та Корсунка (кластер В) (Тальнівський район) (табл. 3).

Аналізуючи дані табл. 3 за допомогою теорії ігор визначимо, що за результатами розрахунків для фермерського господарства "ПРУТ" селища Червона Слобода доцільно займатися переробкою, зберіганням, транспортуванням продукції (максимальне значення 1440 тис. грн.), наприклад, виловлювання риби у внутрішніх водоймищах, другим за пріоритетністю є виробництво сировини продовольчого призначення, наприклад, соняшнику, зерна.

Таблиця 3

Оптимізація розміру підприємства та обґрунтування виду діяльності для малих підприємств в сільських поселеннях Черкаської області (результати розрахунків)

Вид діяльності (ПОі)	Обсяги збуту, тис. грн.		
	Червона Слобода (кластер А)	Корсунка (кластер В)	Залевки (кластер С)
1. Виробництво сировини продовольчого призначення	1401	1140	760
2. Переробка, зберігання, транспортування продукції	1440	1008	768
3. Виробництво та реалізація продовольчої продукції	1200	1152	576
4. Надання послуг населенню	960	720	864

Для малого підприємства «Корсунське» с. Корсунка та підприємства «Надія» с. Лісове доцільно займатися виробництвом та реалізацією продовольчої продукції (максимальне отримане розрахункове значення 1152 тис. грн.), наприклад, роздрібною торгівлею в неспеціалізованих магазинах з перевагою продовольчого асортименту, другим за пріоритетністю є виробництво сировини продовольчого призначення. Для малого підприємства «Холодноярський зорепад», село Залевки Смілянського району доцільно займатися наданням послуг населенню (максимальне отримане розрахункове значення 864 тис. грн.), наприклад туристичних, готельних та послуг харчування. Таким чином, зміст кожного з доцільних видів та оптимальних обсягів діяльності для досліджуваних малих підприємств в сільських поселеннях Черкаської області наведений в табл.4.

Таблиця 4

Доцільні види діяльності для досліджуваних малих підприємств в сільських поселеннях Черкаської області (за результатами розрахунків)

Досліджуване підприємство	Зміст
Червона Слобода (кластер А)	<ul style="list-style-type: none"> • вирощування культур у поєднанні з тваринництвом (змішане с/г) • розведення птиці • вирощування зернових та технічних культур • вирощування риби • зрошення с/г угідь • виробництво молочних продуктів • вирощування культур у поєднанні з тваринництвом • виробництво неочищеної олії та жирів • вирощування зернових культур, буряка, олійних культур
Корсунка (кластер В)	<ul style="list-style-type: none"> • розведення птиці, виробництво м'яса, торгівля м'ясом • збір, очищення та розподілення води • оптова торгівля зерном та кормами для тварин • виробництво цукру • виробництво сухарів, печива, пирогів і тістечок з тривалим терміном зберігання • виробництво мінеральних вод та прохолодних напоїв • виробництво борошна • оптова торгівля зерном та кормами для тварин • неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами
Софіївка (кластер С)	<ul style="list-style-type: none"> • послуги харчування • готельні послуги • здавання в оренду власного нерухомого майна • сільський зелений туризм • культурно-пізнавальний та екскурсійний туризм • археологічний туризм • лікувально-оздоровчий туризм • екологічний туризм • водний та пригородний туризм • надання послуг в рослинництві, насінництві та кормах

Практичне застосування розробленого методичного підходу дозволяє визначити наступні положення та переваги:

- в ході проведення гри моделюється діяльність учасників (підприємств) щодо вирішення проблем вибору найбільш доцільного виду діяльності на основі інформації стосовно попиту на реальних цільових ринках;

- визначення оптимального розміру підприємства відповідно до обраного виду діяльності у взаємодії інтерактивних підсистем «виробник – споживач».

Висновки. Розроблені в даній статті висновки та рекомендації дозволяють обґрунтовано підходити до розробки положень ефективної комунікативної взаємодії вітчизняних виробників та цільових споживачів й приймати оптимальні рішення стосовно обсягів збуту для різних видів ринків (напрямків діяльності). Таким чином, впровадження в практичну діяльність малого підприємства запропонованого методичного підходу за допомогою побудови моделі оптимізації обсягів та видів діяльності дозволить підприємству обрати оптимальний для умов виробничо-господарської діяльності підприємства напрямок діяльності, оптимальний обсяг виробництва/надання послуг та оцінити ступінь ефективності запропонованих рішень.

Сучасні умови ведення інноваційної діяльності ставлять перед малими сільськогосподарськими підприємствами завдання по організації безперервного процесу нарощування конкурентних переваг у всіх напрямках, насамперед, у забезпеченні їх оптимальних розмірів, як передумови впровадження нововведень.

Запропонована типова модель розробки стратегії соціально-економічного розвитку малих сільськогосподарських підприємств – це не що інше, як інноваційне перетворення, що потребує сил, часу, відновлення форм роботи, значної модифікації технології тощо.

Література

1. Горьовий В. П. Мале підприємництво: поступи розвитку, проблеми [монографія] // В. П. Горьовий, А. В. Збарська. – К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2011. – 600 с.
2. Збарський В.К. Особливості функціонування малого підприємництва в сільських поселеннях / В. К.Збарський // Вісник Білоц.НАУ. – 2007. - Вип. 45. – С. 5-13.
3. Збарський В.К. Механізм державної підтримки суб'єктів малого підприємництва в сільських поселеннях / В. К. Збарський, А. І. Липов'як-Мелкозьорова // Інноваційна економіка. – 2013. – № 5. – С.
4. Кирцнер И. М. Конкуренция и предпринимательство / И. М. Кирцнер ; пер с англ. под ред. проф. А. Н. Романова. – М. : Юнити-Дана, 2001. – 239 с.
5. Маршалл А. Принципы политической экономии : в 3 т. / А. Маршалл ; пер с англ. – М. : Прогресс, 1993. – Т. 1. – 293 с.
6. Макинтайр Р. Малые предприятия в экономике переходного периода: анализ проблем и экономическая политика / Р. Макинтайр // Экономическая наука современной России. – 2002. – № 1. – С. 121–141.
7. Основи аграрного підприємництва / [М. Й. Малік, В. В. Зіновчук, Ю. О. Лупенко та ін.] ; за ред. М. Й. Маліка. – К. : Інститут аграрної економіки, 2001. – 582 с.
8. Общие условия для стимулирования создания рабочих мест на малых и средних предприятиях // Доклад V(1). Пункт 5 повестки дня / Международное бюро труда. – Женева, 1995.

9. Плешаков С. А. Сопровождение села. Модель сельского развития [Текст] / С. А. Плешаков. – изд. 2. – Хабаровск: Тихоокеан. госуд. ун-т. – 2008. – 440 с.
10. Салова М. Развитие малых форм хозяйствования на селе [Текст] / М. Салова // АПК: экономика, управление. – 2011. – № 7. – С. 35–39.
11. Торопов Д. Малое предпринимательство: сельский аспект [Текст] / Д. Торопов, И. Кичигина // АПК: экономика, управление. – 2010. – № 2. – С. 39–42.
12. Плетнев К.И. Инновационная экономика и интеграционные процессы. // Инновации. – 2003. – № 6. – С. 29–32.

Аннотация

Рассмотрено алгоритм оптимизации размеров малых предприятий за видами экономической деятельности в сельских поселениях. Определено, что он допускает определение рациональной специализации благодаря максимально возможному использованию производственной и социальной инфраструктуры; допустимых пределов для поддержки жизненно необходимого минимума производства продукции; разработку системы земледелия для адаптации сельскохозяйственного производства личных крестьянских хозяйств к изменчивым масштабам деятельности и реализации возможностей её обеспечения необходимыми ресурсами; получения, по возможности, в самом сельском хозяйстве продуктов глубокой переработки; сокращения или ликвидации бесперспективных и убыточных производств, расширения прибыльных видов несельскохозяйственной деятельности; создание, диверсификация и развитие новых видов деятельности, составные части которых способны обеспечить личному крестьянскому хозяйству финансовую стойкость за любой, даже неблагоприятной конъюнктуры рынка.

Обосновано, что оптимальный размер предприятия – это не всегда средний размер. Критерии оптимизации существуют как для больших, так и для средних или малых предприятий. В связи с этим, оптимизация размеров отечественных предприятий не предусматривает их разукрупнения. Оптимизация осуществляется вследствие взаимодействия предприятий различного размера и должна объективно опираться на гармоничную комбинацию капитала-собственности и капитала-функции.

Ключевые слова: *оптимизация, оптимальный размер, критерии оптимизации, вид деятельности, предпринимательство, малое предприятие, личное крестьянское хозяйство.*

Summary

The algorithm of optimizing the size of small enterprises by economic activity in rural areas was considered. Determined that it involves the definition of rational specialization through maximum use of industrial and social infrastructure; permissible levels to support vital minimum production, development of farming systems to adapt agricultural subsistence economy to the changing scope of activities and opportunities of providing adequate resources, as far as possible in the farm products deep processing, reduction or elimination of unpromising and unprofitable industries,

the expansion of profitable types of non-agricultural activities, the creation, diversification and development of new activities, elements which are capable of providing subsistence economy financial stability at all, even rather unfavorable market conditions.

Substantiated that the optimal size of the company - it is not always average. Optimization criteria exist for large and for small or medium-sized enterprises. In this regard, optimizing the size of domestic firms does not imply their downsizing. Optimization occurs as a result of interaction of different sizes and must be based on objective harmonious combination of equity and equity-ownership function.

Keywords: *optimization, optimal size, criteria optimization of business, small business, entrepreneurship, personal farm.*

Рецензент – к.е.н., доцент Поперечний С.І.